

ÖZEL EĞİTİME MUHTAÇ GENÇLERE YÖNELİK SPOR EĞİTİMİ

Doç. Dr. Mehmet KÜLAHÇI

Fırat Üniversitesi, Teknik Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.

Okt. Zekai PEHLİVAN

Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Doktora Öğrencisi.

Genel eğitimin ayrılmaz bir parçası olarak kabul edilen “özel eğitim” hizmetlerinin devlet tarafından ele alınması günümüzde Anayasal bir zorunluluktur. Anayasa’nın (1982) 42. maddesine göre, “kimse, eğitim ve öğretim hakkından yoksun bırakılamaz” hükmüne paralel olarak, Millî Eğitim Temel Kanunu’nun 8. maddesinde de “özel eğitim ve korunmaya muhtaç çocukları yetiştirmek için özel tedbirler alınır” (Resmi Gazete, 1973) biçimindeki ifadeyle konunun önemi yasal bir temele dayandırılmıştır.

Uluslararası ölçütlere göre özel eğitime ihtiyaç gösteren çocuk ve gençlerin zorunlu öğrenim çağındaki nüfusa oranı %14 olarak kabul edilmektedir. Ülkemizde 1990 nüfus sayımına göre 4-18 yaş arası yaklaşık 3.5 milyondan fazla özel eğitime muhtaç çocuk ve gencin olduğu tahmin edilmektedir. Bu sayının ise ancak %0.74’ü (21910 çocuk ve genç) özel eğitim hizmetlerinden yararlanabilmektedir. (MEB, 1991). Sayı ve nitelik olarak istenilen düzeyde olmayan bu durum, özel eğitime ihtiyaç gösterenlerin ne oranda ihmal edildiğini ortaya koymaktadır.

Özürlü gençlerin, toplum dışına itilmesi yerine toplumla daha kolay kaynaşmaları, eğitim olanaklarından ve teknolojiden sonuna kadar yararlanmalarına bağlıdır. Bu nedenle, bu kişilerin toplumsallaşmalarına yönelik eğitim uygulamaları yapabilmek, özürliülerin gösterdikleri özellikleri belirlemek ve bu özellikler doğrultusunda eğitim programları yapmak ve uygulamakla mümkündür.

Özürlü gençlerin özellikleri

Özel eğitime ihtiyaç gösteren gençler özür türlerine, bireysel özelliklerine ve buldukları toplumsal çevrenin tutum ve davranışlarına göre farklı özellikler gösterebilmektedir. Bu özellikleri fiziksel, ruhsal ve toplumsal bakımdan üç grup altında toplayabiliriz.

a. Fiziksel Özellikler:

- Organ eksikliğinden dolayı bireysel ihtiyaçları karşılayamama
- El becerisinde eksiklik
- Organ noksanlığından dolayı rahat hareket edememe
- Algılamada yavaş davranma ve yavaş tepki gösterme
- Yetersiz beslenmeden dolayı fiziksel estetiğin bozuk oluşu

b. Ruhsal Özellikler:

- Aşğılık duygusu veya büyüklük kompleksi içerisinde olma

- İçer kapalı bir davranış sergileme
- Hırçın davranışlarda bulunma
- Kendine güvensizlik duyma
- Toplumdan uzak durma

c. Toplumsal Özellikler:

- Rahat iletişim kuramama
- Toplum tarafından kabul görmeme ve red edilme
- Okul başarısında düşme
- Bir iş edinme ve o işi sürdürmede zorluk çekme
- Genel uyum zorluğu çekme gibi özellikler göstermektedirler.

Bu özellikleri dikkate alarak, özel eğitime ihtiyaç gösteren gençlerin günlük ihtiyaçlarını karşılayabilecek düzeyde bir beceriye sahip olmaları ile topluma ve ailesine yük olmaktan kurtulup, üretken ve kendi kendine yeter düzeyde bir eğitim verilmesi arzulanan bir durumdur. Bu konuda yapılması gerekenlerin başında ise özürli gençlerin hareket yeteneklerini, spor ve etkileşim becerilerini artırmak için fizyoterapi ve rehabilitasyona yönelik programlar oluşturmak gelmektedir (Kayhan, 1993, s. 14).

Rehabilitasyon, özürli bir kişinin normal fiziksel, mental, sosyal ve mesleki yaşantısının yeniden oluşturulabilmesi için uygulanan maksimum potansiyel kazandırıcı bir tedavi ve eğitim sürecidir. Rehabilitasyonda önemli olan, kişinin kendine ve topluma faydalı bir birey haline getirilmesi ve yaşam kalitesinin artırılmasıdır. Rehabilitasyon yoluyla özürliülerin topluma yeniden kazandırılmaları 20. yüzyılın tıp alanındaki temel başarılarından birisi haline gelmiştir (Ergun, Algun ve Dolunay, 1990, s. 123). Gerek rehabilitasyon amaçlı ve gerekse özürliünün toplum tarafından kabulü, onda yaşama sevinci uyandırma, kendine güven benlik saygısının gelişiminde modern dünyada spor faktöründen büyük oranda yararlanılmaktadır (Auxter and Pyfer, 1985). Bu durum göz önünde bulundurularak, ülkemizde yeterli olmasa da özürliülere yönelik sportif etkinlikler yapılmaktadır.

Özürlü Gençlerin Eğitiminde Sporun Yeri ve Önemi

Özel eğitime ihtiyaç gösteren gençlerin eğitiminden kendi kendine yeter ve daha mutlu yaşayabilmeleri amaçlanmalıdır. Bu amacın gerçekleştirilmesi, onların bazı ihtiyaçlarının az da olsa giderilmesine bağlıdır. Herbiri farklı özellik taşıyan bu gençlerin, ihtiyaçlarının giderilmesinde bazı beceriler kazanmaları onlara yaşantılarında yardımcı olacaktır. Bu amaca ulaşmada ise spor olgusu önemli rol oynayacaktır.

Değişik özür türlerinde özürlü çocuk ve gencin psiko-motor özelliklerinde dengesizlik, koordinasyonsuzluk görülmektedir. Bu motor becerilerin gelişimi, bireyin zihinsel, duygusal ve toplumsal gelişimi ile ilişkilidir. Zihinsel gelişimin hareket yolu ile keşfetme sonucu olduğu Piaget'in (1952) çalışmaları sonucu ortaya çıkmıştır (Gökmen, 1988, s. 62). Bu nedenle özürülülerin bazı beceriler geliştirmesi ve bu becerilerini bireysel ihtiyaçlarının giderilmesinde koordineli bir biçimde kullanmaları, onların değişik şekillerde yaptıkları kassal çalışmaların oranına bağlıdır.

Özürlü gençlerin topluma kazandırılması ve üretken biçimde onların değerlendirilmesi yolunda etkinlikler yapılması, çağdaş dünya görüşünün de bir gereğidir. Bu durumun gerçekleştirilebilmesi özürlü gençlerin kültür, sanat, spor, izcilik ve kampçılık gibi etkinliklere katılmaları için gerekli ortamın yaratılmasıyla mümkündür. Böylesi etkinlikler, özürülülerin kendi başlarına kalıp sadece özürlerini düşünüp karamsarlığa kapılmadan koruyacağı gibi, yeni beceriler kazanma ya da becerileri ortaya koyması bakımından, kendilerine gelen güvenlerini artıracaktır (MEB, 1991).

Özürlülerde duygusal ve toplumsal gelişim birbiri ile karşılıklı etkileşim halindedir. Duygusal gelişim tam olarak kazanıldıktan sonra ancak birey topluma katkıda bulunabilir. Buna bağlı olarak özürlü birey yaptığı işte sportif etkinlikler aracılığıyla daha verimli olabilir. Özürülünün birey olarak kendini kabul etmesiyle ancak çevresine uyum sağlayabilmesi mümkün olabilmektedir (Barrow, 1977, s. 125).

Spor, bireyin toplumsallaşmasına önemli derecede katkı sağlar. Toplum tarafından reddedilme, kabul edilmeme hissi ile yaşayan özürülüler, sportif etkinlikler aracılığı ile elde edecekleri başarılar sonucu ödüllendirilmeleri kendine olan öz güvenlerinin gelişmesine yardımcı olacaktır. Özel eğitime ihtiyaç gösteren gençlikte sporun klasik egzersizlere göre üstünlüğü, özürlü genci eğlendirmesinde ve hayata bağlamasındadır. Özürülülerin rehabilitasyon programları içinde sportif etkinliklere yer verilmesinin amacı da bu doğrultudadır. Böylece, spora aktif olarak katılan gencin, psikolojik dengesi düzelecek ve özürüne rağmen hayatı olduğu gibi kabul edebilecektir.

Özürlü gençlerde fazlasıyla bulunan ruhsal çöküntü ve bunalımlar bireyde yaşama sevincini yok etmekte ve dolayısıyla hem kendini hem de çevresini karamsarlığa sürüklemektedir. Araştırma bulgularına göre, sportif etkinliklere katılan bu tip kişilerde bulunan ruhsal sorunlar, önemli ölçüde ortadan kalkmaktadır. Tedavi altına alınmış depresif özellik gösteren hastaların iyileşmelerine de önemli ölçüde yardımcı olduğu saptanmıştır. Yine hareketsiz ve kapalı ortamda bulunan özürülülerde kas, eklem ve kemik hastalıklarının yanı sıra, kalp-damar hastalıkları da görülmektedir.

Yapılan sportif etkinliklerin bu tür rahatsızlıkları ortadan kaldırdığı bilinmektedir. (Erkan, 1982, ss. 32-33). Bu çeşit hastalıklardan kendilerini korumayı başarabilen özürülüler çevrelerinde daha mutlu bir kişilik sergilemektedirler.

Ağır bedensel sakatlıklar çocuk ve gençlerde anormal hareket ve davranış biçimlerinin gelişmesine de yol açmaktadır. Bu da gencin içine kapanık, karamsar, anti-sosyal yönde tutum ve davranış geliştirmesine neden olmaktadır (Kalyon, 1990, s. 135). Sporun amaçlarından birisi de başarı kazanmak ve fiziksel uygunluğu korumaktır. Dolayısıyla, spora aktif olarak katılan genç, fiziksel olarak güçlenmenin yanı sıra, psikolojik yönden de desteklenerek, özürüne rağmen hayatı olduğu gibi kabul edebilecektir. Çünkü spor, aşağılık duygusu ve anksiyete karşı bireyi koruyan en güçlü ilaç olarak rol oynamaktadır (Ergun, Algun ve Dolunay, 1990, s. 125).

Her spor etkinliği özürülüler için toplumsal bir deneyimdir ve çoğunlukla duyguları içerir. Bu tür etkinliklere katılan özürülüler hareketler aracılığı ile duygularını ifade etme olanağı bulunur. Saldırganlık, öfke, utangaçlık, kıskançlık gibi duygularda boşalım sağlar ve aynı zamanda bu duyguları kontrol etmesini öğrenir. Hurlock'a (1978) göre baskı altındaki duygusal enerjiden kurtulmanın yolu spor ya da oyun etkinliklerine düzenli olarak katılmaktadır (Gökmen, 1988, s. 65).

Özürlülerin özelliklerine göre yaşantıları içerecek oyun ortamının hazırlanması, onların başarıya ulaşmalarını sağlayabilir. Böyle bir ortamda bireyin kendine güveni artar ve başarısı, öğrenmek için kendine ödül olur. Bu oyun ortamında çeşitli fiziksel etkilere yer verilerek, bazı beceriler de geliştirilebilir. Böylece her özürülünün kişisel başarıyı yaşama olasılığı artar. Özürülüler tarafından bu başarının yaşanması, spora ilişkin olumlu tutum geliştirmesine katkıda bulunacağı gibi, bu tür etkinliklere katılmayan diğer özürülülerini de spor ortamına çekmede etken olabilecektir.

Spor faaliyetlerine katılma aynı oranda bireyde benlik bilincinin gelişmesine yardımcı olmaktadır. Benlik bilinci bireyin "ne olduğu", "ne olmak istediği", "çevresinde nasıl tanındığı" gibi konuları içerir (Bıyıklı, 1989, s. 10; Köknel, 1982, s. 78). Birey bu bilince ancak kendini başkalarıyla karşılaştırdığı zaman ulaşabilir. Çocuk ve genç, akranlarıyla oynamaya başladığı zaman kendisinin güçlü ve zayıf yönlerini anlayabilir. Kendini bu şekilde tanıyan ve kabul eden bireyin eksik olan fiziksel becerilerinin gelişmesinde sportif etkinlikler önemli rol oynayabilecektir.

Özürlü gençlerin sportif yarışmalara katılmaları, yaşamları boyunca onları aktivite içerisinde tutması açısından önemlidir. Spor, ruhsal yapıya sağladığı destek yanında disiplin, güven, rekabet ve arkadaşlık hislerini uyandırarak, gencin topluma dönme ve yararlı olabilme olanaklarını da hazırlamakta ve artırmaktadır. Bu da, yapılan egzersizler ile özürlü gence yalnızca hareket özgürlüğü kazan-

dırmak değil, günlük yaşantısında bağımsız ve üretken bir kişi haline gelmesine yardımcı olmada sporun en uygun yol olduğunu bize göstermektedir.

Örgün eğitim kurumlarında bireysel farklılıkların varlığı bilinen bir gerçektir. Ancak öğretmenlerin, ana-babaların ve eğitim yöneticilerinin, bu bireysel farklılıkları ortaya çıkaracak biçimdeki uygulamaları da oldukça yetersizdir. Bu kurumlarda beden eğitimi derslerinde oyun aracılığı ile bireysel farklılık gösteren öğrencilerin tesbit edilmesi mümkündür. Çünkü, çocuk duygularını en iyi oyun ortamında anlatır. Aynı zamanda çocuk sevincini, nefretini, sevgi arayışını, saldırganlığını ve hepsinden önemlisi de fiziksel becerisini oyun ortamında sergiler (Özdoğan, 1988, s. 2). Bu nedenle, çocuğun bireysel özelliklerinin tesbit edilip gerekli önlemlerin alınmasında sportif etkinliklerin araç olarak kullanılması önem kazanmaktadır.

Buradan hareketle sonuç olarak şunu söyleyebiliriz. Yapılan sportif karşılaşmalarda özürlü olanların, özürlü olmayanlara oranla kendilerine imrenilecek boyutta centilmen davrandıklarının görülmesi, aslında, onların gerçek yüzünü görmeye ve bunu açığa çıkarmaya fırsat vermeyenlerin en büyük özürlü insanlar olarak kabul edilmesi gerektiğidir.

Özel Eğitime Yönelik Spor Organizasyonları

Sağlıklı bireylerin bedensel ve ruhsal gerilimlerinden kurtulmaları ve yaşam koşullarına fiziksel uygunluk sağlayabilmesi için önerilen sportif etkinlikler, özürlü kişiler tarafından yapılabileceği uzun yıllar hiç düşünülmemiştir. Özellikle II. Dünya Savaşı'ndan sonra pek çok özürünün ortaya çıkması, rehabilitasyon konusunu gündeme getirmiştir. Ancak, rehabilitasyon ile ulaşılmak istenen amaç farklılaşmıştır. Özürlü kişiye kazandırılacak en önemli olay onun yeniden dünya ile iletişimini sağlamaktır. Bu amaçla, Sir Ludwig Gutmann'ın 1944 yılında ilk olarak özürülülerin tedavisinde oyun ve yarışma tarzında spor uygulamaları yaptırmaya başladığı bilinmektedir. Gutmann, spor fikrinin fiziksel, psikolojik ve sosyal olarak özürülülerde toplumla iletişime geçmenin en kolay yolu olduğunu göstermiştir (Ergun, Algun ve Dolunay, 1990, s. 124; Kalyon, 1990, s. 133). Bu uygulamadan sonra birçok ülkede özürülülerle ilgili spor federasyonları kurulmuş ve etkinliklerde bulunmaya başlamışlardır.

Eğitilebilir Çocuklar İş Okulu Programı'nda beden eğitimi dersinin açıklamalar bölümünde şöyle denilmektedir. *"Genel olarak bu öğrencilerin büyük ve küçük adelerini kullanmalarında, normallere göre gerilik ve ayrılık görülür. Yalnız bu ayrılık sebeplerini geri zekâlılığa bağlayamayız. Çünkü bu çocuklar çevrelerince gerekli araştırmaları yapmaktan yoksun bırakılırlar"* (MEB, 1990). Bu açıklama bize çocukların hareket yolu ile yeteneklerinin

geliştirilmesine olanak verecek ortamların ve organizasyonların yapılması gerektiğini göstermektedir.

Dünyada ilk kez 1960 yılında Roma Olimpiyatlarından sonra, olimpiyat standında ve olimpik yarışma kurallarına bağlı kalınarak **Özel Olimpiyatlar** yapılmaya başlanmıştır ve günümüze kadar her yıl sürdürülerek devam ettirilmiştir (Kalyon, 1990, s. 133). Özel olimpiyatlar basketbol, bowling, frizbi, cimnastik, buz pateni hokey, yüzme, voleybol, futbol, atletizm, tekerlekli koltuk ve güreş olmak üzere toplam 13 spor dalında; 8-9, 10-11, 12-13, 14-15, 16-17, 18-19, 20-29, 30 ve üstü yaş olmak üzere 8 grupta kız ve erkek kategorilerinde düzenlenmektedir (Auxter and Pyfer, 1985). Düzenlenen bu olimpiyatlarda olimpik kurallara olabildiğince bağlı kalmak amacıyla, bazı kurallar getirilmiş ve hangi özürünün ne tür sporlar yapabileceğine dair sınıflandırmalar da yapılmıştır. (Kalyon, 1990, s. 134)

Ülkemizde, işitme ve konuşma özürülülerini sınıfı, spor ile ilgilenen ve spor yapma konusunda en fazla sporcusu olan grubu teşkil etmektedir. Bu grup 27 ilde 32 spor kulübünde örgütlenerek 1969 yılından bu yana spor faaliyetlerini sürdürmekte olup, Avrupa organizasyonlarına üyedirler. Bu grubun 2.000 civarında lisanslı sporcusu vardır ve yüzme, güreş, atletizm ve futbol dallarında spor yapmaktadır (Spor Şurası, 1990, s. 132).

Ortopedik Özürülüler Federasyonu'na bağlı olan Türk Sportif Çocuklar Derneği ulusal ve uluslararası olimpik spor etkinliklerine katılmaktadır. Bu grup 1991 yılına kadar yapılan Dünya Özel Olimpiyat Oyunlarına katılımı gerçekleştirmiştir. Yurdumuzda ise belli başlı illerde atletizm, yüzme, basketbol, voleybol ve masa tenisi gibi spor dallarında özürülülere yönelik düzenlenen müsabakaları sayabiliriz. Bunların dışında özürülülere yönelik organize bir spor etkinliği yoktur (Spor Şurası, 1990, s. 132).

Eğitim Ortamlarının Düzenlenmesi

Özel eğitimde spor uygulamaları özür türlerine göre farklılık göstermelidir. Seçilecek olan spor türü özürünün kapasitesine uygun olmalı, yetersizliklerini fazla zorlamamalı ve özürün fonksiyonel iyileşmesine yardım etmelidir. Aynı zamanda yetenekleri ve ilgisi doğrultusunda olmasına ve fiziki ortamın da özürlüye göre hazırlanmasına ayrıca özen gösterilmelidir. Bedensel ve zihinsel özürülüler ile uyum zorluğu çekenlerin bireysel yapı ve seviyelerine göre sportif etkinlikler ve hareketler oluşturularak, uzman kişiler tarafından uygulanması daha yararlı sonuçlar doğuracaktır.

Eğitim ortamı düzenlemede dikkat edilecek bir başka hususta toplumsal ortamın düzenlenmesidir. Gençin rahat ilişki kurabileceği ekranlarıyla aynı ortamda olmasına özen gösterilmelidir. Günümüzde özür türüne ve seviyesine göre eğitim-öğretim ortamları özel okul, özel sınıf ve kaynaştırma şeklindedir. Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Pla-

n'nda (1990), ileriye dönük olarak şu tedbir alınmıştır. Dünyadaki modern yaklaşımlar gereği, özel eğitime muhtaç çocuk ve gençlerin, akranları arasında eğitim görmele-ri için kaynaştırma uygulamasının yaygınlaştırılması ve niteliğin yükseltilmesi yolunda çalışmalar yapılacağı belirtilmektedir (DPT, 1990, s. 294). Buna rağmen, yapılan araştırmalara göre yönetici ve öğretmenlerin genellikle bütünleştirme şeklinde eğitime pek sıcak bakmadıkları ortaya çıkmıştır. Yöneticiler okullarına ve öğretmenler de sınıflarına özürlü çocuk almak istememekle birlikte, bütünleştir-menin yararına da çok az inandıkları araştırmalarla bulunmuştur (Civelek, 1991, s. 50).

Eğitimi yalnızca yeterlilere vermek yetersizlere ver-mek gibi bir uygulama savunulamayacağına göre, belli sağlık sorunu (özürü) olanların da spor uygulamalarından yararlanabilecekleri ortamları oluşturmak gerekir. Bu soru- nun çözümünde öğretmen-öğrenci-anababa üçgeninin ko- ordineli çalışması ve ders programlarının bu yönde hazırlanması yararlı sonuçlar doğuracaktır. İlk ve orta öğretim kurumlarında spor etkinlikleri, her bireyin kendi fiziksel sağlık ve yeterliliği ölçüsünde katılacağı ve kendini ifade edebileceği etkinliklerdir. Bu bakımdan, okullardaki beden eğitim dersinden öğrencilerin fiziksel özürlerinden dolayı "muaf" olma konusu önemli bir sorun olarak güncelliğini korumaktadır. Gencin derslere katılmayıp bir kenarda dur-ması, arkadaşları arasında tartışma konusu olacağı gibi, ço- cukta olumsuz psiko-sosyal davranışların gelişmesine de neden olabileceği düşünülmelidir.

Ayrıca, beden eğitimi ders içeriklerinin işlenmesi sıra- sında öğretmen, sınıfta bulunabilecek özürlü gençlerin özürlerini hatırlatacak türde faaliyetlerden ve davranışlar- dan öğretmen özellikle kaçınarak, özürliye kolay gelecek ve eşit koşullarda mücadele etme olanağı verecek ortamın hazırlanmasına özen göstermesi gerekir.

Özel eğitime yönelik okul ve sınıflarda beden eğitimi ve spor uygulamalarından beklenen fayda elde edilebilme- si için temel öğretim ilkeleri (çocuğa görelik, bilinenden bilinmeyene, yalından karmaşığa, yakından uzağa, ayani- lik, somuttan soyuta ve ekonomiklik) doğrultusunda şu ku- rallara uyulması gerekmektedir (MEB, 1990).

1. Hareketler elden geldiğince açık ve temiz havada yaptırılmalıdır.

2. Hareketlerin yapılmasında önce büyük kas grupları sonra da küçük kas grupları olacak şekilde sıralama yapılmalıdır.

3. Oyuna ve oyun aracılığı ile harekete ağırlık verilme- li, oyun alanı daha küçük ve kullanılan araç - gereçler da- ha büyük olmalıdır.

4. Oyun takımları kalabalık, temposu yavaş ve zaman kısa olmalıdır.

5. Öğretmen çocuğun cesaretini kırarak sözler kullan- maktan, tavır ve davranışlardan özenle kaçınmalıdır.

6. Öğrenciler için tehlikeli olabilecek hareketler yaptırılmamalıdır.

7. Sportif faaliyetler özürünün bedensel ve ruhsal ihtiya- çlarına, ilgilerine uygun biçimde olmalıdır.

8. Sürekli dikkat isteyen, karmaşık kuralları olan oyun ve hareketlerden kaçınılmalıdır.

9. Normal okullarda özürlü çocuk ve gençler arkadaşla- rınca sevilmeyen ve istenmeyen kişiler olabilir. Onların sportif faaliyetlerde gösterecekleri başarılar diğer çocuk- larla kaynaşma aracı olarak kullanılmalı ve bu konuda öğ- retmen titiz bir davranış içerisinde olmalıdır.

10. Spor araç - gereç ve malzemelerinden özürülülerin eşit oranda faydalanmalarına özen gösterilmelidir.

Özel eğitimde amaca uygun bir eğitimin yapılabilmesi bu konuda yetişmiş uzman personelin niteliğine bağlıdır. Bu alana hizmet edecek türde yetiştirilecek beden eğitimi öğretmenleri şu nitelikleri taşıması gerekir (Civelek, 1991, s. 51; Tamer, 1988, s. 187).

* Özürlü çocuklarla çalışabilmek,

* Özürülülerin dışlanmaması için uygun sınıf atmosferi yaratabilmek,

* Öğrenciler ile kişisel ilişkiler geliştirebilmek,

* Davranış yöntemi tekniklerini kullanabilmek,

* Sınıf yönetiminde, grup çalışmalarında, öğrencilerin bazı faaliyetlerinin organizasyonunda ve materyal kullanımında özürlü gençleri de göz önüne alabil- mek,

* Karar vermede öğrencilerin katkıda bulunmalarını sağlayabilmek,

* Bireysel öğretim yapabilmek,

* Anne-baba ve ilgili uzmanlarla iş birliği içine gire- rek, onlarla birlikte çalışma teknikleri kullanmak gi- bi rolleri üstlenmeleri gerekmektedir.

Personel Eğitimi ve İstihdamı

Özel eğitim; özürülülerin taranması, eğitimi, rehabilitas- yon ve bunların izlenmesine kadar olan hizmetlerde çok ve değişik türden personelin bazen tek başına, bazen bir ara- da çalışmasını ve disiplinler arası yaklaşımı gerektiren bir hizmettir. Bu nedenle özel eğitimde personel önemli bir so- rundur. Sorunlardan birisi bu alanda yetişmiş uzman öğre- tmenin azlığı ya da çoğu bu görev için olmayışıdır. Eğitil- miş uzman öğretmen eksikliği ülkemizde normal okul sınıf öğretmenleri arasında yapılan atamalarla doldurulmaktadır (Özsoy, Özyürek ve Eripek, 1989, s. 275). Bu durum ise amaca uygun bir eğitimin yapılmasını olumsuz yönde etki- lemektedir.

Özel eğitim hizmetleri normal eğitim hizmetlerine göre çok daha zor, yorucu ve hatta üzücü olduğu için normal okul ya da sınıf öğretmenliğinden gelen öğretmenler hiz- mette uzun süre kalmak istememektedirler. Biraz deneyim kazandıktan sonra görevden ayrılmakta, yerlerine hiç de-

neyimleri olmayanlar atanmaktadır. Bu durum ise, yöneticiler tarafından önlenmesi gereken bir sorun olarak güncelliğini korumaktadır. Dolayısıyla, özel eğitim okullarında veya özel sınıflarda görev yapan beden eğitimi öğretmenleri, konu ile ilgili herhangi bir eğitim almadıklarından ve çoğu okullarda da beden eğitimi öğretmeni olmadığından, bu çocuk ve gençlerin spor yolu ile eğitimleri eksik kalmaktadır.

Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda (1990), özel eğitime muhtaç çocuk çağ nüfusunun %25'inin okullaşmasının sağlanacağı ve özel eğitim alanında görev yapan öğretmenler özel program çerçevesinde hizmet içi eğitimden geçirileceği biçiminde ifade edilen hedef (DPT, 1990, s. 290), özel eğitim alanındaki ihtiyacı karşılamak amacıyla, yeni personel yetiştirilmesi ve istihdam edilmesi anlamına gelmektedir.

Ülkemizde ortopedik, işitme ve zihinsel özürllüler için öğretmen yetiştiren kurumlar az da olsa bulunmaktadır. Ancak, beden eğitimi ve spor alanında özel eğitime yönelik öğretim yapan herhangi bir kurum olmadığı gibi, beden eğitimi öğretmeni yetiştiren kurumların programlarında da bu konuya gerekli önemin verilmediği görülmektedir.

Araştırma Sonuçları

Özel eğitime muhtaç çocuk ve gençlerin eğitimine sporun yeri ve önemi konusunda Elazığ il merkezindeki beden eğitimi öğretmenleri (20 kişi), spor yöneticileri (2 kişi), Çocuk Islah Evi Okul Yöneticileri (2 kişi), Psikolog (1 kişi) ve sosyal hizmet uzmanlarıyla (3 kişi) görüşme yolu ile yapılan araştırmada konu ile ilgili tutum, davranış ve önerileri toplanmaya çalışılmıştır. Bu çalışmada elde edilen bulgular şu şekilde özetlenebilir.

* Beden eğitimi öğretmenlerinin hepsi "özel eğitim"le ilgili bir eğitim almadıklarını belirterek, bu kavramı dahi doğru ifade edememişlerdir. Öğretmenler, çalıştıkları kurumlarda buna ihtiyaç duyduklarını, öğretim ilke ve yöntemlerinde yetersiz kaldıklarını ve kendilerince bazı yöntemler geliştirdiklerini fakat bunun yetersiz kaldığını belirtmişlerdir.

* Öğretmenlerin çoğunlukla okullarında uyum güçlüğü gösteren öğrencilerle karşılıklı konuşma, bazı durumlarda da derse almama gibi uygulamalar yaptıkları, bir kısım beden eğitimi öğretmenleri de bu tür öğrencilerle ders dışındaki bireysel çalışma yaptıklarını belirtmişlerdir.

* Beden eğitimi öğretmenleri özel eğitime ihtiyaç gösteren çocuk ve gençlerde sporun yeri ve önemini şu şekilde ifade etmişlerdir.

- Hareketli yaşam bireye yaşama zevinci verecektir.
- Spor ile kazanılan beceriler bireyde güven duygusu geliştirecektir.
- Performans gösteren özürllüler diğerlerine moral kaynağı olacaktır.

- Bir işi başarmanın verdiği mutluluk bireyi, ailesini ve toplumu olumlu yönde etkileyecektir.

- Oyun yolu ile zekâ seviyeleri gelişecektir.

- Rehabilitasyon hizmeti görecektir.

- Düzgün bir fiziğe sahip olması öz benliğini doyuracaktır.

- Yaptığı işte verimliliği artacaktır.

- Tüketici olmaktan çıkıp üretken olması sağlanacaktır.

- Çocuk ve gencin toplumsallaşmasına yardımcı olacaktır.

* Beden eğitimi öğretmenlerinin bu konuda, sporun nasıl organize edilmesi gerektiğine yönelik görüşleri özet olarak şu şekildedir.

- Beden eğitimi dersi için alınan raporların kaldırılması,

- Bu gruba yönelik faaliyetlerin oyun formunda organize edilmesini,

- Öğretmen yetiştiren okulların eğitim programlarında bu konuya önem verilmesini,

- Okullarda bulunan spor salon, saha ve malzemenin özürllüler dikkate alınarak yapılması gerektiğini belirtmişlerdir.

* Psikolog ve sosyal hizmet uzmanları, özel eğitimde sportif faaliyetlerin önemine inandıklarını belirterek, bu tür faaliyetlerin özürllünün fiziksel ve ruhsal durumuna göre uzman kişiler tarafından yapılırsa fayda sağlayacağını, aynı zamanda sportif faaliyetlere katılan özürllülerin sporun doğasında bulunan oyun aracılığı ile bir süre kendi sorunlarından uzaklaştığı gibi, yeni beceriler geliştirmesi de bireye güven ve yaşama zevinci vereceğini belirtmişlerdir.

* Spor yöneticileri, özel eğitimle ilgili herhangi bir çalışma içerisinde olmadıklarını, bu konuda yetişmiş insan gücü eksikliği çektiklerini, yeterli düzeyde ve uygun spor araç ve gerece sahip olmadıklarını belirterek, özürllülere yönelik spor ortamlarının hazırlanmasını, bu konuda spor kulüplerinin duyarlı olmalarını ve teşvik edilmelerini, özürllülerin eğitimine yönelik kamuoyu yaratılmasında spor organizasyonlarının önemli rol oynayacağını ifade etmişlerdir.

* Çocuk Islah Evi yöneticileri yeterli sayı ve nitelikte uzman personele sahip olmadıklarını, sportif faaliyetlere katılan çocuk ve gençlerin daha düzenli, disiplinli, uyumlu ve hoşgörülü olduklarının gözlemlendiğini, iyihal göstererek tahliye olanların büyük çoğunluğunun sportif faaliyetlere aktif olarak katılanlardan oluştuğunun tespit edildiğini, spor karşılaşmalarında alınan olumlu sonuçlar kurumda büyük sevinç yarattığı ve aynı zamanda bu faaliyetlere katılmayanların da bu durumdan olumlu yönde etkilendiklerinin gözlemlendiğini belirtmişlerdir.

Sonuç ve Öneriler

Genel eğitimin ayrılmaz bir parçası olarak kabul edilen özel eğitim konusunda istenen oranda bir kamuoyu oluşturulmamıştır. Fakat, konuyla ilgili aydın kesimde özel eğitime ayrı bir önem verilmesi ve bu alanda düzenlemelerin yapılması için yaygın bir görüş birliği bulunmaktadır. Bu konuda kamuoyu oluşturulmasında iletişim araçlarının yanı sıra spor organizasyonları da yardımcı olabilmektedir. Ancak, bu yönde bir çalışma yapabilecek ve yürütecek yetmiş insan gücüne önemle ihtiyaç duyulduğu da bir gerçektir.

Özet olarak, özel eğitime ihtiyaç gösteren çocuk ve gençlerin toplumsal, ruhsal ve fiziksel gelişmelerine ve eğitimlerine sportif faaliyetler önemli katkılar sağlamaktadır. Özürlülerin kendi kendilerine yeterli düzeye getirilmeleri kendilerinin yanı sıra ailelerinin ve dolayısıyla toplumun mutlu olması anlamına gelmektedir. Ülke kalkınmasında temel gereklerden birisi de budur ve sosyal devlet anlayışı da bunu gerektirmektedir.

Bu açıklama ve bulgular ışığında önerilerimizi şöyle sıralayabiliriz.

1. Beden eğitimi öğretmeni yetiştiren kurumlarda özel eğitim konusu ayrı bir uzmanlık dalı haline getirilmelidir.

2. Her özel eğitim okul ve sınıfında bir beden eğitimi öğretmeni görevlendirilmelidir.

3. Özel eğitim konusunda kamuoyu oluşturulması için düzenli olarak spor organizasyonları düzenlenmelidir.

4. Beden eğitimi öğretmenleri, spor yöneticileri ve özel eğitimle ilgili diğer kişi ve kuruluşlar iletişim araçlarıyla sürekli bilgilendirilmelidir.

5. Spor kulüpleri özürlülere yönelik etkinliklerde bulunmaları için teşvik edilmelidir.

6. "Spor Okulu" uygulamalarında özürlülere yönelik programlara da yer verilmelidir.

7. Gençlik ve Spor İl Müdürlükleri özürlülere yönelik sportif etkinlik ve çalışmalarında üniversiteler ile yakın ilişki içinde bulunmalıdır.

8. Yeterli düzeyde parasal kaynak sağlanabilmesi için yasal düzenlemeler yapılmalıdır.

KAYNAKLAR

1. Auxter, D. and Pyfer, J. (1985). *Principles and Methods of Adapted Physical Education and Recreation*. Toronto: Times Mirror / Mosby College Publishing.

2. Barrow, H. M. (1977). *Man and Movement: Principles of Physical Education*. Philadelphia: Lea and Febiger.

3. Bıyıklı, L. (1989). *Bedensel Özürlü Çocukların Benlik Kavramı (Aile Kabul Düzeyi Açısından)*. (A. Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayını). Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

4. Civelek, a. (1991). "Zihinsel Özürlü Çocukların Eğitiminde Bütünleştirme Yöntemi." *Eğitim ve Bilim Dergisi*. 15(62), ss. 47-52.

5. Çağlar, D. (1982). *Ortopedik Çocuklar ve Eğitimi*. (Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi yayın No: 115), Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

6. DPT, (1990). *Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994)*. Ankara: Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Yayın No: 2174.

7. Ergun, N., Alun, C., Dolunay, N. (1990). *Özürlülerde Spor Yaklaşımı, Spor Şurası Bildirileri, (8-11 Mayıs 1990)*. Ankara: Başbakanlık, Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü

8. Erkan, N. (1982). *Yaşamboyu Spor*. Ankara: Altın Kitaplar Yayınevi.

9. Gökmen, H. (1988). *Gençlerin Gelişmelerinde Beden Eğitiminin Rolü (Fiziksel, Psikolojik ve Sosyal gelişmede), Ortaöğretim Kurumlarında Beden Eğitimi ve Sorunları*. (TED Öğretim Dizisi No: 6), Ankara: Şafak Matbaacılık, ss. 59-67.

10. Kalyon, T. A. (1990). *Korunmaya Muhtaç ve Özürlülerde Spor, Spor Şurası Bildirileri, (8-11 Mayıs 1990)*. Ankara: Başbakanlık, Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü.

11. Kayhan, H. (1993). *8 Nisan Fizyoterapistler Günü'nün Düşündürdükleri, Milliyet Gazetesi*. (8 Nisan 1993, s. 14).

12. Köknel, Ö. (1982). *Kaygıdan Mutluluğa Kişilik*. Ankara: Altın Kitapları Yayınevi, Bilimsel Sorunlar Dizisi No: 4.

13. MEB, (1991). *1. Özel Eğitim Konseyi Özel Eğitim Kurumları Tanıtıcı El Kitabı, (13-15 Mayıs 1991)*. Ankara: Millî Eğitim Basımevi.

14. Özdoğan, B. (1988). *Çocuk ve Oyun Terapisi*. Ankara: Yargıçoğlu Matbaası.

15. Özsoy, Y. Özyürek, M. Eripek, S. (1989). *Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar "Özel Eğitime Giriş"*. (Karatepe Yayınları), Ankara: Yeniçağ Basın Yayın Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.

17. *Resmî Gazete*, (1973). Millî Eğitim Temel Kanunu, Kanun No: 1739, SAYI: 14574, 24 Haziran 1973.

18. *Spor Şurası, (8-11 Mayıs 1990)*. Ankara: Başbakanlık Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü.

19. Tamer, K. (1988). *Beden Eğitimi Öğretmenlerinin Yetiştirilmesi, Ortaöğretim Kurumlarında Beden Eğitimi ve Sorunları (TED Öğretim Dizisi No: 6)*. Ankara: Şafak Matbaacılık.